

בר־כוכבא

אין בידינו ספרים הרבה על מרד בר־כוכבא. לפני כחמש־עשרה שנה סיכם ד"ר ש. ייבין בספר את כל הידיעות ההיסטוריות שהיו אז בנמצא בנוגע למרד זה. "בר־כוכבא נשיא ישראל", מאת ד"ר שמואל אברמסקי, הוא חיבור עברי ראשון בתחום זה לאחר הפסקה ממושכת, ואל ייחשב לנו לעוון אם נמוד אותו על־פי מה שהוא מוסיף או מחדש על חיבורו של ש. ייבין.

כל ידיעותינו על מרד בר־כוכבא נשאבו, עד לפני זמן קצר, מתוך קצת אגדות סתורות שבתלמוד והזכרות בודדות מאצל מחברים פאגאנים או נוצרים. כך היה המצב עד לפני תשע שנים, אולם התגליות הארכיאולוגיות שנגלו מאז במדבר יהודה, בשטח ירדן כבשטח ישראל, העלו פתאום שפע של תעודות אותנטיות מתקופת המרד. כך קם צורך דחוף בסיכום חדש, המתחשב בגילויים האחרונים. ספרו של ש. ייבין נתישן בכמה פרטים עיקריים, שהרי אפילו שמו של מנהיג המרד לא היה מחוור בזמנו. אחרי שהוא מסכם את כל הדעות השונות בענין זה, אומר ד"ר ייבין: "יש אומרים ששמו לא נודע וגם קשה לשער שהוא עתיד להידוע ביום הדין". איש לא שיער אז, כמובן, שתימצאנה תעודות התומות בעצמידו של מנהיג המרד.

ספרו של ד"ר אברמסקי הוא נסיון ראשון לעבד את התעודות שנתגלו במדבר ולהסתייע בהן בחקר המרד. המחבר נדרש ל"תגליות בר־כוכבא" עוד לפני כשנתיים, במוסף הספרותי של "דבר", ומאז ראה להרחיב את הדברים כדי ספר, המורכב למעשה שני חלקים שונים. השניות הזאת אינה מתבטאת במבנה החיצוני בלבד אלא היא רומזת על הקושי היסודי שבמחקר מרד בר־כוכבא לאור המקורות החדשים.

חלקו הראשון של הספר הוא מונוגרפיה היסטורית, תיאור מגובש של פרשת המרד. כאן דן המחבר בשאלות כגון מצבה של

רומא בימי אדריאנוס, יחס ה"חכמים" למרד, עמדת השומרונים, ועוד. זהו סיכום מעולה כשלעצמו, אבל סיכום חוזר, פאראפראזה היסטורית, אם אפשר לומר כן, לפי שנוקק הוא רק לאותם מקורות שכבר היו ידועים מזמן וכבר סופמו, כאמור, בספרו הנזכר של ש. ייבין. השפעתן המפרה של התגליות במדבר־יהודה אינה ניכרת כלל בחלק זה. הללו נדונות לראשונה רק במחצית השניה של הספר, שהיא כעין חיבור בפני עצמו הנקרא בשם "מדבר יהודה בימי מרד בר־כוכבא".

באיו מידה מתחברים שני החלקים הנפרדים הללו למסכת אחת? האן שוב אנו חוזרים לאותה שניות, למעשה כמו הפכה המחצית הראשונה של הספר להיות הקדמה למחצית השניה, בחינת מורה־דרך לקורא המשכיל, הנבוך קצת מהמת שפע הפרטים החדשים שירדו עליו והמתקשה לשבצם במסכת היסטורית מתאימה. זה כשלעצמו איננו חטא, ואפשר אפילו שזה כל השכר שביקש לו ד"ר אברמסקי בעמלו, ואולם אנו נדמה לנו שבכלל לא ניתן להשיג הרבה יותר מזה, במצב הנוכחי של מחקר מרד בר־כוכבא.

מרד בר־כוכבא כרוך ואחוז בהרבה קושיות היסטוריות ורובן אין לנו תשובות עליהן. איננו יודעים, למשל, מדוע פרץ המרד וכיצד; מי היה האיש בר־כוכבא ומאיזה רקע צמח; מה הקשר בין המרד שלו ובין כיתות מרדניות אחרות שהתגוררו במדבר יהודה, כגון "כת המגילות"; האם נתלו בה בתנועתו תקוות משיחיות לאחר־מעשה או שהיתה תנועה משיחית מעצם בריאתה, מעין "מלחמת בני־אור בבני־חושך", שיצאה מכלל הזיות אכסטולוגיות לכלל מעשה של ממש?

לא התקדמנו הרבה במתן תשובות על כל השאלות הללו. כמעט ניתן לומר שגשארנו בדיוק באותו מקום, עתה כזו. התעודות שנתגלו במדבר־יהודה הן אמנם אוצר בלום של פרטים באשר להווי, ללשון ולמנהגים של הימים ההם, אבל רק מעטות מהן יכולות לשפוך אור על השאלות שהזכרנו למעלה. אפילו מהלך הקרבות עצמם לא

* שמואל אברמסקי: בר־כוכבא נשיא ישראל; אל; הוצאת מסדה, 1962; 261 עמ'.

בשמם — ולא היא. השטרות מתקופת המשנה מתחלקים לשני סוגים: שטר של התחייבות, שדינו כדין שטר בן־ימינו, ושטר של עדות, שאינו בעצם אלא זכרון־דברים. השטרות שלנו הם מן הסוג השני, ולכן „על־נפשיה" בא לציין את אחד הצדדים, כלומר את בעלי־הדבר עצמו, בעוד ש„שהד" או סתם „עד" מציין את העדים שאינם נוגעים בדבר אלא רק מאשרים בחתימת־ידם את זכרון־הדברים. בסיפוס נוכל לאמור שלולא ידענו מיהו בר־כוכבא ולא שמענו דבר על המרד שלו ממקורות אחרים הרי שמן התעודות שלנו לא היינו יכולים לדעת אפילו שהיה מרד בכלל. כך אפוא מצויות עכשיו בדינו באמת שתי חטיבות שונות של ידיעות הנוגעות לימי בר־כוכבא, ורק לעתים רחוקות משלי־מות השתים אחת את רעותה.

ב. ח.

פועלים וארגונים

הנחשולים האדירים של ההגירה היהודית ממזרח אירופה וממרכזה בדורות האחרונים הוטלו, כידוע, בעיקר עצמתם אל חופיהן של מדינות אמריקה, ועד לנצחונה של מדיניות ה„סטופ־אימיגרשן" בארה"ב לא לחכו את חופי הלבנט אלא בשיעור מבור־טל. יש אפשרויות נרחבות לניחושם מה היתה התפתחותה של „צרת היהודים", על ביטוייה הרעיוניים והארגוניים, בהקף אירופי וכלל־עולמי מאז 1920, ומה היה קורה באותה תקופה במזרח התיכון, ובארץ־ישראל בפרט, לולא נעלו מאז למעשה בפני הגירה יהודית נמשכת שעריהן של ארצות־הברית ועוד מדינות — אבל זוהי פרשה לחוד. המעניין לצורך דיוננו כאן הוא העובדה שאם במסגרת הנדידה היהודית העצומה של שלהי המאה שעברו היתה התנועה „ציונה" בחזקת קילוח דק מן הדק, נטול־ערך ביחס לתהליך הדמוגרפי הכללי, הנה לגבי המחור־זות העותומניים בשטח המכונה ארץ־ישראל היתה זו מלכתחילה תופעה נכבדה, מהפכנית למדי במשמעותה. עובדה ידועה אולי פחות

נתברר יותר מתוך הפרטים החדשים, אם נתעלם מאותו רמז מעורפל בנוסח „אללי, שהגואין קרבים".

הסיבה היא אולי שהתעודות החדשות נוגעות רק בקטע צר מאד של המאורעות. מי שהיה מתעלם מן הלחץ הזה ומנסה לאנוס את הפרטים הזעירים ולסחוט מהם כל אפשרות של הכללה, הזקה עליו שהיה נתפס לשטר־חיות. ד"ר אברמסקי התחמק מן השטחיות הזאת. הוא בחר לחלק את החומר שלפניו לשני חלקים נפרדים ובכך נשמר לפחות מאותו חטא מיתודי צפוי־מראש, שבעלי־מחקרים ראשונים נוחים להיתפס לו.

עם כל זאת לא נוכל שלא למנות בו כמה סרכות קטנות. מן המכתב ליהושע בן־גלגילה, שבו מתבקש זה האחרון להמציא מזונות למחנהו של בר־כוכבא, אומר המחבר ללמוד שמורדות השפלה כבר לא היו אותה שעה בידי הלוחמים — שלולא כן לא היה בר־כוכבא פונה לסיפוק מזונותיו דווקא אל מפקד השורר באזור המדבר. הרי זה בדיוק מה שאסור ללמוד ממכתב זה. ארכיון מדבר יהודה איננו הארכיון של כל המרד אלא רק של קטע קטן ממנו. במקרה נשתמרה רק פקודת בר־כוכבא לאזור המדבר, ואילו מכתביו לאזור השפלה אבדו — אך מכאן ועד המסקנה שלא היו קיימים כלל עדיין רבה הדרך. דבר אחר הוא מקום מושבו של יהושע בן־גלגילה. לדעת ד"ר אברמסקי מקום מושבו איננו ידוע, ועם זאת נראה כי ישב בהירודיון. כלל התעודות שנמצאו במורבעת הן הארכיון של הירודיון, ממש כשם שתעודות נחל־חבר הן חלק מן הארץ־כיון של עין־גדי. בתוך התעודות של מורבעת נזכר בפירוש „המחנה שישב בהי־רוס", ויהושע בן־גלגילה נקרא שם בתעודה אחרת בשם „ריש מחניה". הקשר בין שני ה„מחנות" הללו הוא ברור, בפרט אם נתן דעתנו על כך שבכל מערה או קבוצת מערות הסתתרו פליטים בני עיר אחת בלבד. ענין אחרון הוא המונח „על נפשיה", המופיע בצד חתימות רבות בשולי התעודות. ד"ר אברמסקי מפרש מונח זה כציון לאלה שחתמו בעצמם, בניגוד לאלה שאחרים חתמו